

ARH PT-2

Tean kõik!

Juhiseid ja näiteid
„Väikese entsüklopeedia“
kasutamiseks

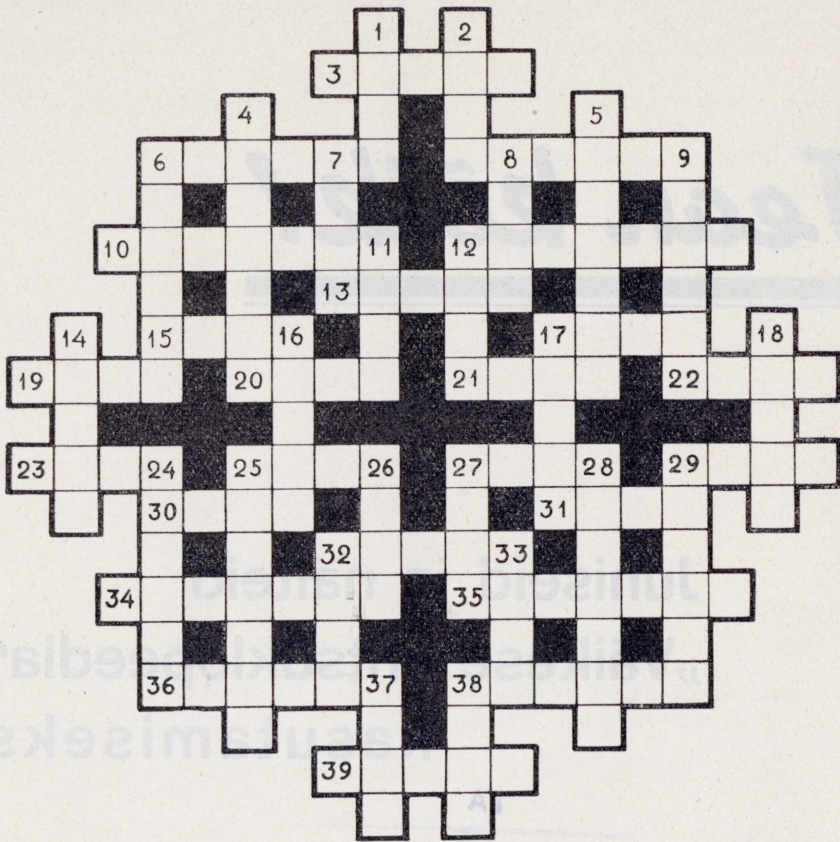
1A

~~27916~~

KIRJASTUS O./Ü. „LOODUS“
TARTU, ÜLIKOOLI 18 :: TALLINN, KINGA 6

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
ARHIIVKOGU

6 135 396 44

Vasemalt paremale:

Ültalt alla:

3. Kelm.	1. Leedu luuletaja.
6. Trahter, viinakelder.	2. Pidusaal.
8. Saar Läänemeres.	4. Lisandid.
10. Kehvveresus.	5. Maa-ala Lõuna-Ameerikas.
12. Ungari rahvussangar.	6. Jaapani tervitushüüe.
13. Prantsuse Lääne-Aafr. pealinn.	7. Nais-skaut.
15. Kõrge eesmärk.	8. Lõuna-Aafrika hollandlane.
17. Eesti kirjandusteadlane (1936. a-ni).	9. Meri Euroopas.
19. Spordimäng.	11. Lind.
20. Liisk.	12. Kala.
21. Pidurõivastis.	14. Linn Prantsusmaal.
22. Lisajõgi Eestis.	16. Inglise helilooja.
23. Vana-aja linn Palestiinas.	17. Lisajõgi Rumeenias.
25. Neem.	18. Lõhang.
27. Täht kreeka alfabeedis.	24. Mõttetus.
29. Pruunvetikas.	25. Saksa füüsik.
30. Taani füüsik.	26. Jõgi Hispaanias.
31. Eesti kunstnik.	27. Vulkaan.
32. Ajakiri Eestis.	28. Ilupöösas.
34. Hollandi liköör.	29. Linn Väike-Aasias.
35. Maksustamisühik Vana-Eestis.	32. Varandus.
36. Linn Sotimaal.	33. Linn N.-Venes.
38. „Elagu!“ itaalia keeles.	37. Karbike.
39. Mageveepolüüp.	38. Krahv.

Mis on „Väike entsüklopeedia“

ja kuidas seda kasutada?

1. „Väike entsüklopeedia“ on õpilasile ja laiemale rahvakihtidele usaldatavaks ja kättesaadavaks üldiseks teaduste sõnaraamatuks, mis tihedalt kokkusurutult, täpselt, kuid seejuures lihtsas sõnastuses esitab üle 30 000 artikli teaduste, kunstide, tehnika ning praktiliste oskuste kui ka mitmesuguseilt muult vaimse ja ainelise kultuuri aladelt.

2. „Väike entsüklopeedia“ sisaldab ka tähtsamate ja meil sagedamini tarvitatavate võõrsõnade ja võõrkeelsete kõnekäändude tähenduse, täpse kirjutusviisi ning õige hääldamise. „Väike entsüklopeedia“ on seega hädavajalikuks käsiraamatuks igale ajalehe- ja populaarteaduslikkude teoste lugejale, kes tahab õieti hääldada ajaleheartikleis ja sõnumeis esinevaid rohkeid võõrapäraseid sõnu ja nimesid ning aru saada populaarteaduslikes teoseis esinevaist võõrkeelseist kõnekäändudest.

3. „Väikeses entsüklopeedias“ on toodud ka vähemtuntud eesti sõnad ühes täpse seletusega, mistõttu see tarvitajale meie uema kirjanduse lugemisel ja mõistmisel on asendamatuks abiliseks ning kõikteadjaks seletajaks.

4. „Väikeses entsüklopeedia“ artiklite valikus ja sisus on peetud silmas peamiselt nüüdisaja inimese vajadusi ja huve, kuna minevikku on käsiteldud ainult seevõrra, kuivõrra ta on otseses või kaudses seoses käesoleva aja elu ning saavutistega.

5. „Väike entsüklopeedia“ sisaldab hulga häid ja asjatundlikult valitud ühe- ning mitmevärvilisi pilte ja kaarte nii tekstis kui ka erilehtedel. Head ja täpsed kaardid maailmajagudest ning üksikuist riikidest võimaldavad ajalehelugejaid maailma põnevamaid päevaküsimusi jälgida ruumiliselt ja alati määrata nende otsese asukoha, kuna õpilastele asendavad need parimagi kooliatlase.

6. „Väike entsüklopeedia“ esitab täpsed, värsked ja mitmekordselt kontrollitud andmed ning arvud, mis võimaldavad kõigil oma mälu kontrollimist ja alati vestlustes, kõnedes ja mitmesuguseis vastuseis õigete andmete ja arvude esitamist.

7. „Väike entsüklopeedia“ on parim, ustavaim ja täpsem abiline igale õpilasele õpitu kordamiseks, testide, kontrolltööde, kirjandite ja mitmesuguste kokkuvõtete tegemisel, sellest leiab vastuse igale küsimusele kergemini ja kiiremini kui ühestki õpperaamatust või märkmete-vihust.

8. „Väike entsüklopeedia“ on heaks abiliseks ka õppetöö ettevalmistusel, eriti maa- ja loodusteaduses, keemias, füüsikas, filosoofias, ajaloos, kodaniku- ja majandusteaduses jne., sest kõigilt neilt aladelt annab „Väike entsüklopeedia“ iga mõiste kohta täpse ja selge seletuse.

9. „Väike entsüklopeedia“ on asendamatuks abiliseks igale ristsõnamõistatuste lahendajale. „Väikeses entsüklopeedia“ abil muutuvad keerulise-madki ülesanded kergeks ja raskeimadki ristsõnamõistatused lahendatakse väikese vaevaga.

10. „Väike entsüklopeedia“ on seega hädavajalikuks teoseks igale õpilasele, õpetajale ja ajakirjanikule, poliitikategelasele, kõnemehele, seltskonnategelasele, ametnikule, ärimehel, töösturile, põllumehele, käsitöölisele, advokaadile ja arstile, ühe sõnaga, igapähe, kes tahab täpselt ja kiiresti orienteeruda nüüdisaegses elus, peab see teos olema alati käepärast.

Mida tuleb silmas pidada

„Väikese entsüklopeedia“ kasutamisel?

1. „Väikeses entsüklopeedias“ on kõik andmed, artiklid, sõnad ja mõisted toodud tähestikuliselt järjestatud pealkirjade ehk **märksõnade** all, nii et nende leidmine on kerge. Tähestikuline järjekord on teoses järgmine: a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, z, ž, t, u, v-w, õ, ä, ä, ö, ü, x, y.

Mõningaid võõrsõnades esinevaid häälikuid märgitakse eestikeelseis raamatuis, ajalehtedes ja ajakirjades mitmel viisil. Nii näiteks *c* ühes järgneva *a, o, u*-ga või kaashäälikuga hääldatakse kui *k* ja sageli ka kirjutatakse eestipäraselt *k*-ga (näiteks Canada = Kanada, vt. „Väike entsüklopeedia“, veerg 203); *c* ühes teiste täishäälikutega hääldatakse ja kirjutatakse aga *ts. ch* hääldatakse ja kirjutatakse eestipäraselt *h, kh, š, ts*, seepärast võib juhtuda, et sääraste sõnade otsimisel ei leia neid selle tähe all, millega nad esinevad mõnes raamatus. Sel juhul tuleb neid otsida vastavate eesti tähtede alt.

Peale *c* on veel teisi võõrkeelsete sõnade algustähti, mis eesti keeles kirjutatakse teiste tähtedega. Nii tuleb „Väikese entsüklopeedia“ tarvitamisel *F* tähe all puuduvaid sõnu otsida *Ph* ja *V* all; *G* tähe all puuduvaid sõnu *Ž, Dž* ja *K* all; *J* tähe all puuduvaid sõnu *Dž, Ž* ja *Y* all; *S* tähe all puuduvaid sõnu *Ch, Sch* ja *Sh* all; *Z* tähe all puuduvaid sõnu *Ts* ja *S* all; *Ts* all puuduvaid sõnu *C* all; *Tš* all puuduvaid sõnu *C* ja *Ch* all ning *X* tähe all puuduvaid sõnu *Ks* all.

2. Kui mõne mõiste, linna, eseme, looma jne. jaoks on tarvitusel enam kui üks nimetus, siis juhitakse „Väikeses entsüklopeedias“ rööbitise nimetuse juurest **viidete** abil selle märksõna juurde, kus on antud seletus. Näiteks: **amarell** veerg 53 on viidatud *hapukirss*, mille kohta seletus leidub 468. veerul. Viitemärgiks on nool (→).

Samuti on viidatud ka neil juhtudel, kui mingi nime või mõiste seletus esineb mõnes teises artiklis selle osana. Näiteks: märksõna **angeli kari** kohta on seletus antud märksõna **veis** all toodud artiklis.

Ka üksikute artiklite sees leidub rohkesti viitemärke. Neid on kasutatud sel juhul, kui selle artikli täielikuks mõistmiseks on tarvis lugeda ka veel teisi artikleid, mis leiduvad iseseisvate märksõnade all. Neil juhtudel on viitemärk (→) asetatud selle sõna ette, mis esineb „Väikeses entsüklopeedias“ iseseisva märksõnana. Näiteks: 19. veerul esinevas artiklis **aeg** on viidatud →päikese-aeg, →aasta, →ajasignaali, →kohalik aeg,

→ühtfusaeg, →Lääne-Euroopa aeg, →Kesk-Euroopa aeg ja →Ida-Euroopa aeg. Et aja kohta saada täit ja selget seletust, tuleb kõik viidatud märksõnade all anud artiklid läbi lugeda, mis leiduvad seal, kuhu kuulub iga märksõna tähestikulise järjekorra järgi.

Sageli on viiteid paigutatud ka märksõna all leiduva artikli lõppu. Nendega juhitakse tähelepanu neile artiklile, mis on kuidagi seoses antud artikliga või seda täiendavad. Näiteks: 81. veerul leiduva artikli **areomeeter** lõpus leidub viide Baumé, A., mis artikkel leidub 142. veerul. Seal selgub, et A. Baumé on tarvitusele võtnud areomeetri astmestiku ehk skaala teatava jaotuse. Märksõna **astronoomia** lõpul on viidatud →tähe-
torn, jne. Samuti viidatakse artiklite lõpul ka piltidele ja kaartidele, mis leiduvad eritahvleil.

Üldiselt on aga püütud iga ese, nimi või mõiste seletada sealkohal, kuhu ta tähestikuliselt kuulub. Kui viidatav sõna on ühtlasi ka märksõna seletuseks, siis eraldatakse see märksõnast komaga. Kui üksikartiklite tekstis leidub tarvitajale tundmatuid sõnu, neile pole aga viidatud, siis tuleb nende seletust otsida sealt, kuhu sõna kuulub tähestikulise järjekorra järgi.

3. Iga võõrkeelse märksõna juures (välja arvatud pärisnimed) on antud sulgudes lühendatud kujul sõna keeleline päritolu ja, kus see tarvilik, ka hääldamine. Oskussõnadel on märgitud, kui see vajalik artikli mõistmiseks, ka nende erialaline kuuluvus. Näiteks: **antenn** [-e'-] (lad.) ✓. Nurksulgudesse paigutatud [-e'-] näitab, et rõhk selles sõnas langeb teisele silbile (e-le). Ümmarsulgudes (lad.) tähendab, et sõna on ladinakeelse päritoluga. Märk ✓ aga näitab, et märksõna erialaliselt kuulub elektrotehnikasse. Artikli keskel peale viite leidub veel märk , mis näitab, et märksõna **antenn** kuulub erialaliselt ka zooloogiasse ning märgile järgnev seletus pole enam mitte elektrotehnilise märksõna „antenn“ kohta käiv, vaid zooloogilise märksõna **antenn** seletus. Selliseid juhtumeid, kus ühel märksõnal on mitmesse erialasse kuuluvaid tähendusi, leidub rohkesti. Neil kordadel on ühe märksõna all antud kõigi erialade seletused, mis on üksteisest eraldatud ainult erialalise kuuluvuse märgiga. Näiteks märksõna **analüüs** kuulub erialaliselt loogikasse, keeleteadusse ja matemaatikasse.

4. Kõik „Väikeses entsüklopeedias“ kasutatud lühendite, oskussõnade erialalise kuuluvuse märkimiseks tarvitatud lühendite ja hääldamismärkide seletused leiduvad teose ees lk. VI—VIII. Enne teose tarvitamisele asumist tuleb nendega põhjalikult tutvuda.

Kui lühendite seletuses esineb tundmatuid võõrsõnu, nagu näiteks: agronoomia, farmaatsia, bioloogia, exclusive, respective, anonüümne jt. siis tuleb nende sõnade seletust otsida „Väikesest entsüklopeediast“ vastava, tähestikulises järjekorras oleva märksõna alt.

Lühendeid on tarvitatud ruumi säästmiseks. Samatüvelised märksõnad on liidetud tekstis võimalust mööda rühmadeks ja iga märksõnade-rühma alla kuuluvast tekstiosast esineb märksõna asemel ainult selle algtäht, millega tarbe korral on liidetud muutelõpud. Näiteks märksõna **absoluutne** ei tule a. **enamus** lugeda mitte aasta enamus, ehkki lühendeis on märgitud, et a. tähendab aasta, vaid märksõna **absoluutne** järgi **absoluutne enamus**. Nii siis ka **absoluutne kõrgus**, **absoluutne kuulmine**, **absoluutne monarhia**, **absoluutne mõötudesüsteem**, **absoluutne niiskus**, **absoluutne nullpunkt**, **absoluutne temperatuur**. a-e temperatuuri tähendab absoluutse temperatuuri,

e näitab siin muutelõppu. Ilma muutelõputa tuleb ainult algtähega antud märksõna lugeda sellel kujul, kuidas see esineb artikli alguses märksõnana.

5. Märksõnad on antud suure või väikese algtähega, vastavalt sellele, kuidas neid eesti keele reeglite põhjal tuleb kirjutada lause sees, s. o. punktile järgnevast sõnast kaugemal. Kui mõne mõiste tähistamiseks on olemas võõrkeelne ja eestitüveline sõnakuju, siis eelistatakse võimalust mööda eestikeelset, kuid enamasti on antud ka võõrapärane kuju, millel on tehtud viide eestipärasele. Näiteks: **Azov** [-o'v] → Aasov.

6. Kõik arvulised andmed on esitatud vastavate rahvusvaheliste käsi- raamatute ja välismaiste uuemate ning parimate entsüklopeediate järgi. Lahkuminekute ja erinevuste puhul on eelistatud neid andmeid, mis esinevad kahes või rohkem teoses ühtlaselt.

7. Kõik daatumid „Väikeses entsüklopeedias“ on antud uue kalendri järgi.

8. Biograafiliselt artiklites on antud ainult eesti tegelaste sünni- ja surmakuupäevad, kuna muude puhul piirdatakse ainult sünni- ja surma- aasta märkimisega.

9. Artiklites mainitavate teaduslike teoste pealkirjad enamtuntud keeltes on antud algupärastena, kuna ilukirjanduslike jm. teoste pealkirjad esitatakse harilikult eestikeelses tõlkes.

10. Illustratsioonide valimisel on silmas peetud nende selgust, täpsust ja teksti sisulist selgitavust. Peale tekstis leiduvate illustratsioonide sisaldab „Väike entsüklopeedia“ veel erilehtedel üle 50 kriitahvli (neist kümme- kond mitmevärvilist) ja umbes 15 värvilist kaart. Tahvlid kannavad eri numeratsiooni ja artiklite lõpust on neile viidatud.

11. „Väikese entsüklopeedia“ õigeks tarvitamiseks ja mõistmiseks tuleb hoolega läbi lugeda teose saatesõna, lühendid jne. lk. V—VIII.

Näiteid „Väikese entsüklopeedia“ kasutamiseks õppetöös.

Küsimusi ja ülesandeid maateaduses.

Üldküsimusi ja ülesandeid.

Maateaduse üldmõistete selgitamiseks otsige „Väikesest entsüklopeedias“ vastused järgmistele küsimustele. Kui osutatud artiklites on viiteid teistele märksõnadele, siis lugege ka viidatud märksõnade all toodud artiklid läbi ja tehke nende kohta märkmed oma maateaduse töökaustikusse!

1. Mis on geograafia? Vastuse sellele küsimusele leiata märksõna all **geograafia**, mis asub „Väikeses entsüklopeedias“ veerg 420.
2. Mis on aeg? Kuidas seda arvatakse Maa liikumise järgi? (Vt. „V. ents.“, v. 19.)

3. Mis on asulad ja kuidas neid jaotatakse? (Vt. „V. ents.“, v. 99.)
4. Mis on haguküla? (Vt. „V. ents.“, v. 457.)
5. Mis on merehoovused? Nimeta neist tähtsaimad! (Vt. „V. ents.“, v. 515.)
6. Mille poolest on tähtis Greenwich ja kus see asub? (Vt. „V. ents.“, v. 443.)
7. Mille poolest erineb gloobus maakaardist? (Vt. „V. ents.“, v. 430.)
8. Mis on atmosfäär ja kuidas seda jaotatakse? (Vt. „V. ents.“, v. 103—104.)
9. Mis on atoll? (Vt. „V. ents.“, v. 104.)
10. Mis on avamaastik? (Vt. „V. ents.“, v. 118.)
11. Mis on avastusajalugu? (Vt. „V. ents.“, v. 118—119.)
12. Märgin üles tähtsamaid maadeavastusi. (Vt. „V. ents.“, v. 119—121.)
13. Mida tähendab sõna aedlinn? (Vt. „V. ents.“, v. 18.)
14. Mis on allikas? Nimetan tähtsamad allikate liigid. (Vt. „V. ents.“, v. 46.)

Aafrika.

Üldküsimusi ja ülesandeid Aafrikast.

1. Kui suur on Aafrika pindala? (Vt. „V. ents.“, v. 2.)
2. Selgitan, mitu km on Aafrika kõige kaugemast põhjatipust lõunatippu, läänetipust idatippu. (Vt. „V. ents.“, v. 2.)
3. Loendan Aafrika piirid kaardi järgi. (Vt. „V. ents.“, v. 2.)
4. Kui pikk on Aafrika randjoon? (Vt. „V. ents.“, v. 2.)
5. Loendan Aafrika tähtsamad mäed, jõed ja järved. (Vt. „V. ents.“, v. 2 ja Aafrika kaart v. 8—9.)
6. Milline on Aafrika kliima? taimkate? loomastik? rahvastik? (Vt. „V. ents.“, v. 2—3.)
7. Kes on hotentotid? (Vt. „V. ents.“, v. 517.)
8. Millest elatuvad akad? (Vt. „V. ents.“, v. 30.)
9. Palju asub Aafrikas bantusid? (Vt. „V. ents.“, v. 134.)
10. Missuguses Aafrika osas elavad bušmannid? (Vt. „V. ents.“, v. 195.)
11. Kuidas jaguneb Aafrika poliitiliselt? (Vt. „V. ents.“, v. 4.)
12. Kes oli Diaz? (Vt. „V. ents.“, v. 250.)
13. Kes oli Vasco da Gama? (Vt. „V. ents.“, v. 413.)
14. Kellele kuulub Guinea rannikuala? (Vt. „V. ents.“, v. 449.)
15. Kuidas toimub Aafrikas liiklemine? (Vt. „V. ents.“, v. 3.)

Atlase maad.

1. Leian Aafrika kaardilt atlasemaad.
2. Kui kõrge on Atlase mägismaa kõrgeim tipp? (Vt. „V. ents.“, v. 103.)
3. Kellele kuulub Alžeeria? (Vt. „V. ents.“, v. 49.)
4. Mis rahvusest koosneb Alžeeria elanikkond? (Vt. „V. ents.“, v. 50.)
5. Mida toodetakse Alžeerias? (Vt. „V. ents.“, v. 50.)

Egiptus.

1. Leian Egiptuse Aafrika kaardilt? (Vt. „V. ents.“, v. 8—9.)
2. Kui palju on Egiptuse üldisest maa-alast harimiskõlvulist pinda (võrdle neid arve Eestiga)? (Vt. „V. ents.“, v. 314.)

3. Mida toodetakse Egiptuses ja mida veetakse sealt välja? (Vt. „V. ents.“, v. 315.)
4. Mis rahvustest koosneb Egiptuse elanikkond? (Vt. „V. ents.“, v. 315.)
5. Mis usku on fellahid? (Vt. „V. ents.“, v. 376.)
6. Millest elatuvad beduiinid? (Vt. „V. ents.“, v. 144.)
7. Nimetan tähtsamaid momente Egiptuse ajaloost? (Vt. „V. ents.“, v. 315.)
8. Nimetan tähtsamaid Egiptuse kunsti saavutisi? (Vt. „V. ents.“, v. 316.)
9. Mis mõistetakse „egiptuse pimeduse“ all? (Vt. „V. ents.“, v. 316.)
10. Mis on hieroglüüfid? (Vt. „V. ents.“, v. 493.)

Testküsimusi maateadusest.

1. Kus asuvad Haiti saared? (Vt. „V. ents.“, v. 459.)
2. Mida veetakse Haiti saartelt välja? (Vt. „V. ents.“, v. 459.)
3. Mitmest saarest koosneb Ahvenamaa saarestik? (Vt. „V. ents.“, v. 24.)
4. Kui suur on Ees-India pindala? (Vt. „V. ents.“, v. 284.)
5. Mida veetakse välja Ees-Indiast? (Vt. „V. ents.“, v. 284.)
6. Kui pikalt on Amatsooni jõgi laevatav? (Vt. „V. ents.“, v. 53.)
7. Mille poolest on tähtis Hannover? (Vt. „V. ents.“, v. 467 ja kaart v. 364—365.)
8. Missuguste riikide piirides asuvad Alpid? (Vt. „V. ents.“, v. 48.)
9. Missugused tähtsamad jõed algavad Alpidest? (Vt. „V. ents.“, v. 48.)
10. Mis rahvustest koosneb Hispaania elanikkond? (Vt. „V. ents.“, v. 502.)
11. Mida toodetakse Formoosa saarel? (Vt. „V. ents.“, v. 390.)
12. Mitu korda on Alaska poolsaare rahvatihedus Eesti rahvatihedusest suurem või väiksem? (Vt. „V. ents.“, v. 37.)
13. Kui suur on Hiiumaa pindala? (Vt. „V. ents.“, v. 498.)
14. Mille poolest on tähtis Gibraltar? (Vt. „V. ents.“, v. 427.)
15. Milline on Altai mägede kõrgeim tipp? (Vt. „V. ents.“, v. 50 ja kaart v. 12—13.)
16. Loendan Hollandi tähtsamad tulualad. (Vt. „V. ents.“, v. 509.)
17. Mida veetakse Abessiiniast välja? (Vt. „V. ents.“, v. 10.)
18. Nimetan Hiina peatulualad. (Vt. „V. ents.“, v. 494.)
19. Selgitan, kus on ananase kodumaa? (Vt. „V. ents.“, v. 61.)
20. Kus asub Hertsegoviina? (Vt. „V. ents.“, v. 491 ja kaart v. 364—365.)
21. Nimetan Euroopa kõrgema mäe. (Vt. „V. ents.“, v. 365, 48 ja kaart v. 364—365.)
22. Kui pikk on Ahja jõgi? (Vt. „V. ents.“, v. 23.)
23. Nimetan Hollandi 3 tähtsamat tuluala? (Vt. „V. ents.“, v. 509.)
24. Mis aastal ja kelle poolt avastati lõunanaba? (Vt. „V. ents.“, v. 59 ja 69.)
25. Kus asub Flandria? (Vt. „V. ents.“, v. 385.)
26. Kes on dajakid? (Vt. „V. ents.“, v. 229.)
27. Nimetan Saksamaa pealinna ja selle elanikkude arvu. (Vt. „V. ents.“, v. 153.)
28. Kellele kuulub Gotland? (Vt. „V. ents.“, v. 438.)
29. Millised on Austraalia peamised tulualad? (Nimetan neist 3.) (Vt. „V. ents.“, v. 112.)
30. Kui suur osa Aafrika pindalast kuulub Belgiale? (Vt. „V. ents.“, v. 4.)

31. Kui palju elanikke on Helsingis? (Vt. „V. ents.“, v. 485.)
32. Mida kasvatatakse Araabia oasides? (Vt. „V. ents.“, v. 78.)
33. Nimetan Himaalaja kõrgeima tipu ja selle kõrguse. (Vt. „V. ents.“, v. 499, 368.)
34. Mis on Brasiilia tähtsamaiks tulualadeks? (Nimetan neist 3.) (Vt. „V. ents.“, v. 178.)
35. Mis on Argentiina rahaühik? (Vt. „V. ents.“, v. 82.)
36. Kus asub maakera sügavaim järv? (Vt. „V. ents.“, v. 126 ja kaart v. 12—13.)
37. Kus asub Genf ja mille poolest on ta lähtis? (Vt. „V. ents.“, v. 419 ja kaart v. 364—365.)
38. Kui pikk on Emajõgi? (Vt. „V. ents.“, v. 343.)
39. Kes on Sven Hedin? (Vt. „V. ents.“, v. 476.)
40. Nimetan tähtsamad Aasiast väljaveetavad ained? (Vt. „V. ents.“, v. 6.)
41. Võrdlen Inglismaa maa- ja linnaelanikkude protsentuaalset suhet Eesti omaga. (Vt. „V. ents.“, v. 560, 290—291.)

Küsimusi, ülesandeid ja tööjuhatusi loodusteaduses.

Archimedes'e seadus.

1. Loe „Väikesest entsüklopeediast“ v. 81 seletused **Archimedes** ja **Archimedese seadus**.

2. Kirjelda lühidalt, mida tunned suplemisel vees olles. Kus on kergem ujuda, kas sügavas või madalas vees? Kuidas tunned vee üleslüket?

3. Katsu tühja pudelit vette vajutada. Mida paned tähele?

Vee üleslükkel väheneb kehakaal vees.

Katseta seda telliskiviga, lastes kivi vette vedrukaalu otsas. Täida vaatluste põhjal tabel:

Telliskivi kaal õhus	kg
„ „ vees	kg
Kaalukaotus vees	kg
Kõrvaletõrjutud veehulk (keha ruumala) . . .	cm ³
Selle veehulga kaal telliskivi ruumalas	kg
Järeldus	

5. Tuleta katse põhjal ja „Väikesest entsüklopeediast“ loetud andmete varal reegel keha kaalu muutumise kohta vees (Archimedese seadus).

6. Kes oli Archimedes? Kuidas ta avastas selle seaduse?

7. Kuidas sama seaduse abil seletada kehade ujumist ja põhjavajumist vees?

Hambad — toidu peenendajad.

1. Toidu ümbertöötamine ja seedimine algab juba suus. Siin peenendatakse toitu hammastega.

2. Ligemaid andmeid inimese hammaste arvu, liigituse ja ehituse kohta leiad „Väikesest entsüklopeediast“ v. 462.

3. Siit loetud andmete põhjal lahenda järgmised ülesanded:
 - a) Kirjelda igat liiki hambaid ja seleta, missugune ülesanne on neil täita.
 - b) Vaatle üksiku hamba välist ja seesmist ehitust. Joonista hamba pikilõik ja kirjuta juurde igale osale vastav nimetus „Väikeses entsüklopeedias“ v. 462 antud hamba joonise alusel.
 - c) Märgi murdjoone abil üles hammaste arv nende liikide järgi ülemises ja alumises lõualuus.
 - d) Võrdle inimese hambaid kassi, veise, sea ja orava hammastega. Leia nende erinevused ja märgi need oma töövihku.
4. Hambad ei kasva korruga jäädavalt suhu. Kahe esimese eluaasta jooksul kasvanud piimahambad asenduvad hiljemini jäävhammastega.
5. Loe selle kohta vastavaid seletusi „Väikesest entsüklopeediast“ v. 463 — hambamurre — ja valmista töövihikusse suurendatud joonis piimaja jäävhammaste tuleku kohta siinesitatud andmete alusel.
6. Millal oli sinul hambamurre? Miks sündinud lapsel veel hambaid pole? Kuidas saavad süüa hambutud raugad? Mis tähtsus on hammaste vahetusel?
7. Hammaste tervishoid. Selle üle loe vastavad seletused „Väikeses entsüklopeedias“ v. 463 — hambahaigused, hambakivi, hambaplombimine, hambapulber, hambapasta.
8. Loetu alusel märgi üles tähtsamad nõuded hammaste tervishoiu alalt ja jõua selgusele oma hammaste tervisliku seisukorra suhtes.

Aur ja aurujõu kasutamine tegelikus elus.

1. Mis on aur? Kuidas tekib aur? Mida nimetame aurumissoojuseks, küllastunud auruks jne. (Vt. „V. ents.“, v. 108.)
2. Kuidas kasutatakse aurujõudu aurturbiinide käimapanemiseks? (Vt. „V. ents.“, v. 108.)
3. Missuguseist osadest koosnevad ja mitut liiki on aurukatlad veeauru valmistamiseks tehniliseks otstarbeks? Valmista nende skeemid. (Vt. „V. ents.“, v. 109—110.)
4. Kuidas on ehitatud aurumasin? Vaatle selle armatuuri üksikuid osi ja selgita nende ülesanded aurumasina töötamisel. (Vt. „V. ents.“, v. 110—111.)
5. Kuidas arvestatakse aurumasina võimsust? (Vt. „V. ents.“, v. 507.)

Elekter.

Hõõrumiselekter.

1. Missugust elektrit saab hõõrumisel klaas- ja eboniitpulgal? Kuidas nimetame elektrihulka elektriseeritud kehal? Milline on positiivse ja negatiivse elektrilise vastastikuse mõju reegel? Millised on head ja halvad elektrijuhid —isolaatorid? (Vastused neile küsimusile leiad „V. ents.“, v. 327.)
2. Kuidas on ehitatud elektroskoop ja milleks teda tarvitatakse? (Vt. „V. ents.“, v. 335.)

3. Suurel hulgal saab elektrit elektrimasinal. Kuidas on ehitatud hõõrumis-elektri-masin? Mis on elektri influents? Ja kuidas töötab elektriseerimiseks valmistatud influentsmasin? (Vt. „V. ents.“, v. 329 ja 332.)
4. Kus on looduses võimas elektrimasin, mis tekitab hiiglasädeme — välgu? Millise teene osutas inimkonnale Benjamin Franklin? (Vt. „V. ents.“, v. 397.)

Vooluelekter.

1. Mida nimetame elektri potentsiaaliks? Kuidas tekib elektrivool? (Vt. „V. ents.“, v. 327—332.)
2. Kes oli Galvani ja kuidas see teadlane avastas elektrivoolu elemendis? Mis tekitab Galvani elemendis elektripinget? Kuidas on ehitatud Volta, Leclanché ja Bunseni elemendid? (Vt. „V. ents.“, v. 193, 412.)
3. Mis on galvanoskoop ja galvanomeeter? Mida nende abil mõõdetakse? Mis on galvanoplastika? (Vt. „V. ents.“, v. 412—413.)
4. Mitu poolust on igal elemendil? Millises suunas liigub elektrivool elemendis? Võrdle elektrivoolu elemendis veevooluga ja kujuta seda skeemil. Milliseid mõõteühikuid tarvitatakse elektrivoolu pinget, võimsuse, hulga jne. arvestamisel? (Vt. „V. ents.“, v. 327.)
5. Kes oli Ampère? Mis on ampermeeter? voltmeeter? (Vt. „V. ents.“, v. 58.)
6. Kuidas saadakse elementidest patareid? Missugustest elementidest koosneb taskulambipatarei? Kuidas uuendada vana elekterkõlistaja „kella-elementi“? Mis on akumulaator ja kus seda tarvitatakse? (Vt. „V. ents.“, v. 34.)
7. Millal lõpeb galvaani elemendis elektrimootorne jõud? (Vt. „V. ents.“, v. 334.)

Elektrivoolu magnetiline mõju.

1. Kuidas on valmistatud elektromagnet? Kus leiab ta tarvitamist? Elekterkõlistaja. Elekterhaamer. Telegraaf. (Vt. „V. ents.“, v. 328, 333.)

Elektromagnetiline induktsioon.

1. Kuidas tekib elektromagnetiline induktsioonvool? (Vt. „V. ents.“, v. 333.)
2. Kuidas on ehitatud dünamo ja kuidas tekib seal induktsioonvool? (Vt. „V. ents.“, v. 276.)
3. Missugused on alalis- ja vahelduvvoolu elektrimasinad? Kuidas nad töötavad, kui suur on nende võimsus? Kuidas töötab elektrimootor? (Vt. „V. ents.“, v. 330, 331, 332.)

Elekter igapäevases elus.

1. Millised on Th. A. Edisoni leiutised elektri alal? Kuidas on ehitatud hõõglamp? Kuidas arvestatakse valgustuseks tarvitatud elektri hulka? (Vt. „V. ents.“, v. 281, 332.)
2. Millistel aladel peale valgustuse on elekter kasustatav veel majapidamises? (Vt. „V. ents.“, v. 328.)
3. Elektrilised soojendusaparaadid. (Vt. „V. ents.“, v. 330 ja tahvel XII.)
4. Elektersõidukid, elektertool jne. (Vt. „V. ents.“, v. 328, 329.)
5. Elekter keemias. — Elektrolüüs, galvanoplastika jne. (Vt. „V. ents.“, v. 333.)

Muid „Väikese entsüklopeedia“

kasutamise näiteid.

Ajalehe lugemine.

Ajalehe lugemisel leiata iga võõra ja tundmatu sõna kohta seletuse „Väikesest entsüklopeediast“ vastava märksõna alt. Olgu näiteks järgnevalt esitatud paar ajalehesõnumit — kirjutis Briti suurnäituse kohta „Uus Eestist“ 24. aprillil 1938 ja Svjatoslav Stravinsky kontserdi arvustus „Postimehest“ 23. aprillil 1938.

Briti¹ suurnäitus.

Inglismaa² valmistub juba hoolega 183,5 miljoni kroonisele impeeriumi³ näitusele, mis avatakse 3. mail Inglise kuninga ja kuninganna poolt Bellahoustoni pargis, umbes 5 km kaugusel Glasgow'st⁴. Glasgow' linnavalitsus kulutab 23 miljonit krooni avalikkude ehitiste korrastamiseks, tänavate laiendamiseks, uute aedade asutamiseks, värskete põõsaste ja lillede istutamiseks ja uute omnibuste⁵ ja tänavasõidukite käimapanekuks suurima Britis toimuva näituse puhul pärast Wembley⁶ näitust 1924. a. Sajad majaomanikud lasevad maju üle värvida ja sillutist uuendada, et Glasgow jätaks võimalikult meeldiva mulje oodatud 15 miljonile näituse külastajale. Saja paviljoni⁷ ja näitushoone ehitajad on agaralt tööl, et õigeaks ajaks valmis jõuda väljapanekuruumidega Inglismaa ja tema ligikaudu 40 dominiooni⁸ ja asumaa jaoks. Šoti⁹ töösturid ja kaupmehed, kes kõige enam õhutasid näituse korraldamist, ühinesid ja määrasid omalt poolt näituse tagatiseks ligi 14 miljoni kroonise fondi¹⁰. Üle 90 000 isiku on lunastanud üldpiletid kogu näituse ajaks, tasudes pileti eest 25 krooni. Näituse korraldajate seletusel olevat see arv kõigi teiste maailmanäitustega võrrelduna rekordiline¹¹. Isikud, kes pole olnud nii ettenägelikud, peavad igal näituse külastamisel tasuma ühe krooni.

¹ Briti — „V. ents.“, v. 183.

² Inglismaa — „V. ents.“, v. 559—564.

³ impeerium — „V. ents.“, v. 549.

⁴ Glasgow — „V. ents.“, v. 429.

⁵ omnibus — vt. art. „omnibus“.

⁶ Wembley — vt. märksõna „Wembley“.

⁷ paviljon — vt. märksõna „paviljon“.

⁸ dominioon — „V. ents.“, v. 262.

⁹ Šoti — vt. märksõna „Šotimaa“.

¹⁰ fond — „V. ents.“, v. 389.

¹¹ rekord, rekordiline — vt. märksõna „rekord“.

Kuid eht šoti veri tuli ilmsiks valamiskoja külastamisel, kus valmib kell rahupalee jaoks. Delegatsiooni¹² inglasist-liikmed viskasid sulatatud metalli¹³ hulka kuuepenniseid, kuid sir Archibald Sinclair ohverdas ainult kolmepennise rahatüki. Näituse ülesandeks, mis peab kujutama Briti impeeriumi miniatuuris¹⁴, on 1) näidata Briti impeeriumi arengut Inglismaal ja asumaades; 2) näidata nooremale generatsioonile¹⁵ Briti impeeriumi tooteid ja võimeid; 3) õhutada Soti tööstust ja toodangut ja juhtida tähelepanu Soti ajaloolistele ja looduslikkudele vaatlemisväärsustele; 4) arendada impeeriumi kaubandust ja luua tihedamaid sidemeid Briti maailmariigi üksikute rahvuste vahel; 5) maailmale toonitada Briti impeeriumi rahupüüdeid. Selleks otstarbeks on Bellahouston-pargi 175 aakri suurusele maaalale ehitatud hooneid, kuhu võiks mahutada 500 000 elanikku. Näitus lõpeb aga arvatavasti 29. oktoobril ja siis lõhutakse kõik need hooned jälle maha, välja arvatud mõned üksikud. Näituse puhul on sinna ehitatud kilomeetrite pikkuses maanteid, alleid¹⁶, kõnniteid, sisse seatud veevärk¹⁷, gaas¹⁸ ja elektrijuhtmestik¹⁹, ehitatud 10 jõujaama elektrivalguse saamiseks miljonpirnilisele ilutulestikule²⁰, 20 km maa-alust kaablit²¹ ja 38 km telefoniliini ning eriline raudteejaam ühenduse pidamiseks rahvahulkade vahel. 20 restorani²² hoolitsevad näituse küllastajate toitlustamise eest.

Svjatoslav Stravinsky kontsert.

Svjatoslav Soulima-Stravinsky, kuulsa helilooja ja pianisti¹ Igor Stravinsky poeg, on noor pianist, kelle ettekandes enam esile kerkiavad rütmikindlad² tehnilised³ palad. Kontsertandi⁴ tehnika on õige ulatuslikult välja kujunenud. Lõpunumbrina esitatud Balakirevi⁵ Islameg seab kontsertandi suurte nõuete ette. See meil nii harva

¹² delegatsioon — „V. ents.“, v. 239.

¹³ metall — vt. märksõna „metallid“.

¹⁴ miniatuur — vt. märksõna „miniatuur“.

¹⁵ generatsioon — „V. ents.“, v. 419.

¹⁶ allee — „V. ents.“, v. 45.

¹⁷ veevärk — vt. märksõna „veevärk“.

¹⁸ gaas — „V. ents.“, v. 405.

¹⁹ elekter — „V. ents.“, v. 327.

²⁰ kaabel — vt. märksõna „kaabel“.

²¹ telefon — vt. märksõna „telefon“.

²² restoran — vt. märksõna „restoran“.

¹ pianist — vt. märksõna „pianist“.

² rütm — vt. märksõna „rütm“.

³ tehniline — vt. märksõna „tehnika“.

⁴ kontsertant — vt. märksõna „kontsert“.

⁵ Balakirev — „V. ents.“, v. 128.

mängitav raske klaveriteos toodi esile küllaldase kindluse ja hoog-
susega. Nii siin kui ka üldse kippus segama liigne pedaal⁶ tarvi-
tamine. Tõlgitsus oli kohati rahutu (Adagio⁷ Mozarti⁸ f-duur sonaa-
dist⁹), teisel aga tempodes¹⁰ isegi pidurdav (Liszt'i¹¹ „Kellad“).
Chopin'ist¹² oli esitatud kuus etüüdi¹³, milles enam õnnestusid kindla-
rütmiilised, kantileeni¹⁴ kohad rahuldasiid vähem. Liszt'i meloodi-
line¹⁵ noktürn¹⁶ seevastu leidis meeldivalt rahuliku ja läbitutud
tõlgitsuse. Dünaamilises¹⁷ joones oli liikuvust, kuid mitte äärmustesse
kalduvat. Kohati oleks tahtnud isegi suuremat fortet¹⁸ kuulda (Beet-
hoveni¹⁹ variatsioonides²⁰ — mis muide terviklikuma mulje jättis).
Kontsertant tarvitab huvitavat aktsenteerimist²¹, ja seda peaaegu
kogu kava läbiviimisel. Ilusat pianot²² ja pehmust oli Debussy²³
meeleolukates prelüüdides²⁴.

⁶ pedaal — vt. märksõna „pedaal“.

⁷ adagio — „V. ents.“, v. 14.

⁸ Mozart — vt. märksõna „Mozart“.

⁹ sonaat — vt. märksõna „sonaat“.

¹⁰ tempo — vt. märksõna „tempo“.

¹¹ Liszt — vt. märksõna „Liszt“.

¹² Chopin — „V. ents.“, v. 215.

¹³ etüüd — „V. ents.“, v. 363.

¹⁴ kantileen — vt. märksõna „kantileen“.

¹⁵ meloodiline — vt. märksõna „meloodia“.

¹⁶ noktürn — vt. märksõna „noktürn“.

¹⁷ dünaamiline — „V. ents.“, v. 216.

¹⁸ forte — „V. ents.“, v. 391.

¹⁹ Beethoven — „V. ents.“, v. 144.

²⁰ variatsioon — vt. märksõna „variatsioon“.

²¹ aktsenteerima — „V. ents.“, v. 33.

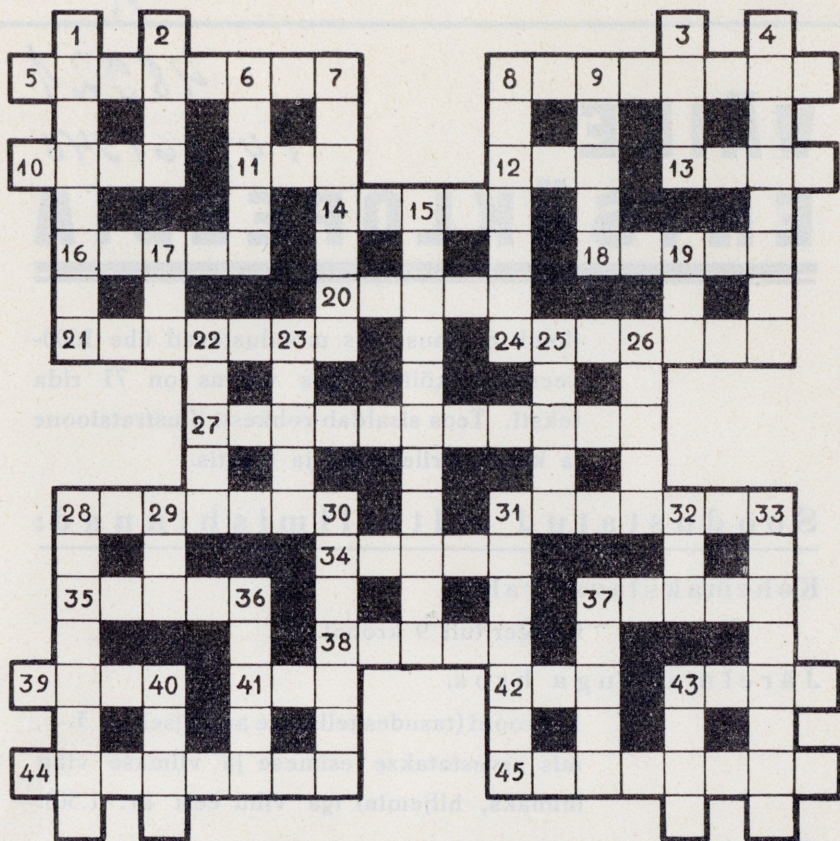
²² piano — vt. märksõna „piano“.

²³ Debussy — „V. ents.“, v. 325.

²⁴ prelüüd — vt. märksõna „prelüüd“.

Ristsõnamõistatuste lahendamine.

Siinesitatud kaks ristsõnamõistatust (vt. lk. 2 ja 15) on sõnade valikult
koostatud „Väikese entsüklopeedia“ esimese kolme vihu märksõnade ulatuses.
Nende lahendamine ilma „Väikese entsüklopeedia“ abita on raske. Kuid
kasutades „Väikest entsüklopeediat“ saadakse kätte üksikute tuntud sõnade
kaudu tundmatud sõnad, mida „Väikesest entsüklopeediast“ vastava märk-
sõna alt kerge leida. Nii muutub lahendamine hõlpsaks.

Paremalt vasemale:

5. Elektriparaat.
8. Hiigelmadu.
10. Valgusenähtus.
11. La-dies.
12. Naiste peakate.
13. Pallimäng.
14. Tähtkuju lõunataevas.
16. Eesti maadleja (†).
18. ♀
20. Kuurort Sveitsis.
21. Riiklik relvakäitis.
24. Soend.
27. Kirikupea.
28. Linn Portugalis.
31. Ülekaalukalt esinema.
34. Kuurort Austrias.
35. Üriku pitser.
37. Jõgi Lätis.
38. Veekaevand.
39. Linn Ungaris.
41. Lahtine krae.
42. Keha gaasilises olekus.
43. Vene luuletaja.
44. Piirkond Uzbekistanis.
45. Kõrvelaev.

Ülalt alla:

1. Kazakstani pealinn.
2. Hääleliik.
3. Löökpill.
4. Soome maalikunstnik.
6. Mängu algus males.
7. Kooskond.
8. Eraldane.
9. Taim.
15. Kuurort Saksamaal.
17. Muinaskreeka jumalanna.
19. Energiakoguaja.
22. Eesavi lisanimi.
23. Austria poliitik.
25. Saksa füüsik (kristall-detektori leiutaja).
26. Anglo-ameerika kirjanik.
28. Armulaualeivik.
29. Poliitiline vool Soomes.
30. Kala.
31. Riik Euroopas (omaenda keeles).
32. Lind.
33. Jõgi Lõuna-Ameerikas.
36. Kihelkond Eestis.
37. Mütoloogiline naisolend.
40. Saksa kirjanik.
43. Balti-saksa loodusteadlane.

A
48921
~~47961946~~

VÄIKE ENTSÜKLOPEEDIA

ilmub 8 vihus, mis moodustavad ühe 1600-veerulise köite; igas veerus on 71 rida teksti. Teos sisaldab rohkesti illustratsioone ja kaarte erilehtedel ja tekstis.

Soodustatud eeltellimishinnad:

Kohemakstavas rahas

brošeeritult 9 krooni.

Järelmaksuga broš.

12 krooni (tasudes tellimise andmisel kr. 3.—, mis arvestatakse esimese ja viimase vihu hinnaks, hiljemini iga vihu eest kr. 1.50).

Õpilastele koolide kaudu
tellides erivõimalused!

Andmeid ja seletusi nende kohta küsige koolijuhatajalt või õpetajalt, kes koolis „Väikese entsüklopeedia“ soodustatud tellimist korraldab.

KIRJASTUS O./Ü. „LOODUS“

TARTU, ÜLIKOOLI 18, TEL. 4-35 // TALLINN, KINGA 6, TEL. 411-91
Posti jooksev arve nr. 2055.